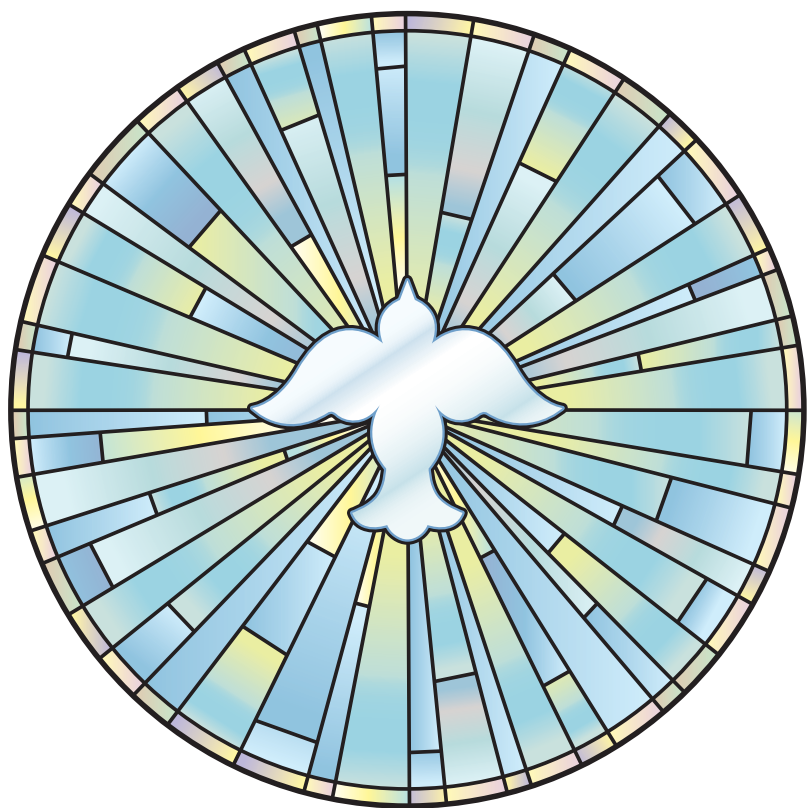

Martine Oldhoff

KIJK OP DE ZIEL

Martine Oldhoff

KIJK OP DE ZIEL

KokBoekencentrum Uitgevers
Utrecht

Inhoud

Woord vooraf	9
1 Inleiding: waarom de ziel	11
- Opzet	13
- Gespreksvragen	14
2 De ziel in de Bijbel?	15
- Woordonderzoek en vertalen	15
- Bijbels-theologische redenen om te spreken van de ziel	20
- Sterker dan de dood	20
- Veranderen	22
- De hemel en de verwachting van het Koninkrijk	23
- Ziel in de Bijbel	25
- Gespreksvragen	26
3 Zoeken naar de ziel	27
- Kostbaar juweel	27
- Het hele ik	28
- Geheimenis	29
- Goddelijke vonk	31
- Gods schepping	33
- Gespreksvragen	34
4 Ziel en lichaam	35
- Stof en gras	35
- Ruimte om te denken en geloven	36
- Het belang van onze hersenen	38
- Lichaam als contactpunt	39
- Blijje baby	40
- Gespreksvragen	41

5 Kerk: oefenplaats voor ziel en zaligheid	43
- Oefenplaats	44
- Winnen van de ziel voor Christus	45
- Gespreksvragen	47
Tot slot	49
Meditatie met een psalm	51

De Ziel moet altijd op een kier
Zodat wanneer de Hemel zoekt
Hij niet te wachten hoeft
Of bang is dat hij stoort

Emily Dickinson, vertaald door J. Eijkelboom

Woord vooraf

De ziel mag weer. Met presentator Coen Verbraak keken velen in de ziel van onder meer psychiaters, politici en geestelijken. We spreken weer over de ziel van de samenleving en over bezielde verbanden. We hopen dat onze geliefden ergens voortleven, in ons en/of in een leven na de dood. We worden ons er steeds meer van bewust dat we meer zijn dan materie. Naast ons brein doet onze ziel weer helemaal mee.

Ook binnen de kerk groeit de aandacht voor de ziel. Het is niet langer meer verboden om te spreken over 'zielen winnen'. Dit alles vraagt om theologische bezinning. Martine Oldhoff heeft deze handschoen opgepakt. Ze doet al enkele jaren onderzoek naar de ziel aan de Protestantse Theologische Universiteit en hoopt op dit onderwerp te promoveren.

Tijdens de vergadering van de generale synode van november 2019 hield zij een prikkelende inleiding over de ziel. In dit boekje vindt u haar - uitgewerkte - verhaal. Allerlei aspecten van de ziel stelt zij aan de orde. Wat betekent het woord, wat bedoelen we ermee? Hoe spreken bijbelse teksten erover? Wat is het wel en wat niet? Zo ijkt Martine dit begrip en komt ze tot een scherpe bepaling.

Twee dingen staan centraal in haar bepaling van de ziel. Allereerst: bij de ziel gaat om het unieke 'ik' van een mens; vervolgens: de ziel kan nooit los gedacht worden van God. Met onze ziel, ons 'ik' reageren we op God, op zijn aanwezigheid en aanspraak. We worden opgeroepen om onze ziel, ons diepste 'ik', tot rust te laten komen in vertrouwen op God en om zijn Naam te loven: 'Loof de Heer, mijn ziel!'

In een tijd van volle agenda's, ook in de kerk, is het van belang om onze ziel niet te verwaarlozen. Om tijd te nemen voor onze ziel en haar te voeden. Je ziel kan immers ook leeglopen, tekortkomen en verdorren. Ze kan verdrietig zijn of gepijnigd worden door onrecht en lijden. Onze ziel is gevoelig. Ze vraagt om zorg en onderhoud. Ze heeft balsem nodig. Spirituals zingen: 'There is a balm in Gilead.' Is er te midden van alles dat pijn doet en verwondt nog balsem te vinden? Geen ziel kan zonder!

In de kerk weten we van zorg voor onze ziel en die van anderen. In de Bijbel gaat het hier voortdurend over. Het is goed om aandacht te hebben voor elkaars ziel. Voor wat ons ten diepste beroert. Om elkaar een kijkje te gunnen in de ziel. Als iets samenbindt, dan wel een open en eerlijke kijk in elkaars ziel.

Nu vraagt een gesprek over je ziel wel rust en vertrouwdheid. Vragen naar de ziel zijn grote, diepe, kwetsbare en trage vragen. Je moet er de tijd voor nemen en je veilig weten bij elkaar. Het mooie van dit boek is dat het helpt om dit kostbare gesprek te voeren. De toegevoegde gespreksvragen zijn concrete handreikingen.

Ik ben blij met dit 'kijk in de ziel'-boek. Hopelijk verdiept het ook jouw kijk op en zorg voor je ziel.

ds. René de Reuver

I Inleiding: waarom de ziel

'Zieltjes winnen' roept bij de meeste mensen geen goede associaties op. Wie wil er nou een zieltje zijn? Maar als het over de *ziel* gaat, lijken de zaken er anders voor te staan. Er zijn tegenwoordig meer mensen in Nederland die geloven in een leven na de dood dan mensen die in God geloven. Het geloof dat 'ik' op de een of andere wijze voortleef, is volop aanwezig. Maar niet alleen op die manier vind je geloof in wat je 'een ziel' zou kunnen noemen in onze cultuur. Het woord 'ziel' wordt weer vrijmoedig gebruikt door allerlei soorten mensen. Zo zijn er filosofen, schrijvers en columnisten die zo af en toe de ziel inbrengen in hun schrijven voor een breed publiek. Ze doen dat vaak om het bijzondere geestelijke leven van de mens te benadrukken. De ziel drukt dan uit dat de mens een innerlijk heeft en gevormd kan worden. Met dat oude woord ziel willen ze tegengif bieden voor wat je ook veel kunt horen om je heen: 'ik ben niet meer dan mijn lichaam'. En natuurlijk is er ook nog het populaire beeld van de ziel als een goddelijke vonk, een energie in ons die ons verbindt met de kracht van het universum. Daar kun je over lezen in de wachtruimte bij de kapper in *Happinez*, het magazine 'voor wie op zoek is naar verdieping, verrijking en verwondering'. Dichter bij huis kun je een knipoog naar zo'n ziel-idee ontdekken op je douchegel van het merk *Rituals*. Je vindt zo'n zielbegrip ook in *Petrus*, het eigen magazine van de PKN om protestanten te inspireren. In het nummer van december 2018 vertelt ouderling Piet uit Westerhaar: 'Ik geloof dat ieder mens een eeuwige ziel heeft die een deel van God is.'

In de kerk klinkt het woord ziel onder meer bij het zingen van de psalmen. 'Ziel, gij zijt geboren tot zingen voor den Heer uw God' (Psalm 146 berijmd 1967). Maar wat bedoelen we eigenlijk als we

het over de ziel hebben? We hebben allemaal onze eigen voorstelling bij de ziel en in verschillende hoeken van de kerk worden verschillende accenten gelegd.

Eeuwenlang was het woord 'ziel' herkenbare en gemeenschappelijke taal in de theologie en de kerk. 'God en de ziel verlang ik te kennen, niets anders.' Het zijn gevleugelde woorden van Augustinus (354-430). Maar tegenwoordig spreken gelovigen niet meer zo makkelijk van het bestaan van de ziel. Met het woord 'ziel' bedoel ik: datgene waarnaar ik verwijst wanneer ik 'ik' zeg. In de volgende hoofdstukken werk ik verder uit wat dat betekent.

Mensen hebben wel intuïties over de ziel, maar in onze cultuur is ook een materialistisch mensbeeld sterk aanwezig: de idee dat de mens helemaal te herleiden is tot zijn lichaam. De mens als een fascinerende compositie van cellen, maar meer ook niet. Het *lijkt* soms alsof 'de wetenschap', waaronder de hersenwetenschappen, ons dit 'leren'. Er zou geen ruimte meer zijn voor de ziel. Dat de mens louter lichaam is, is een invloedrijke bewering. Dat is een filosofische stellingname, geen uitgemaakte zaak.

Je hoeft niet in God te geloven om aan te nemen dat er meer is dan materiële en fysische processen. Dat blijkt onder andere uit het 'zielgeloof' van mensen. Nu zijn er ook goede filosofische argumenten waarom er zoiets als een ziel zou bestaan, zeg maar: een geestelijk zelf of 'ik'. Maar daar gaat dit boekje niet over. Juist nu er in de samenleving op allerlei manieren weer onomwonden over de ziel gesproken wordt, is het goed om te vragen: waarom zouden we dat woord (ziel) gebruiken in het christelijk geloof en de kerk? Dit boekje gaat over de vraag of en waarom de ziel van belang is voor gelovigen en waarom het juist in de kerk ook zinnig is om van de ziel te spreken.

Ook christelijke gelovigen stellen kritische vragen, zoals: is de ziel geen 'Griekse uitvinding' die het Bijbels spreken over de mens overschaduwde? En doet het spreken over de mens als ziel het lichaam, Gods goede schepping, niet tekort? Daarom gaan we op zoek naar hoe we vandaag gelovig over de ziel kunnen spreken, in lijn met het Bijbelse spreken over God en mens.

Opzet

Deze uitgave staat daarmee in een beweging om met elkaar met de kernen van het geloof en daarmee de kern van het kerk-zijn bezig te zijn (*Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg*). Dit boekje is een verder uitgewerkte versie van de lezing voor de generale synode van de PKN in november 2019: *'Prijs de HEER, mijn ziel' – protestantse visie op de ziel*. Alle delen of hoofdstukken zijn uitgebreid. Bij het schrijven van de lezing en dit boekje heb ik veel gehad aan de behulpzame opmerkingen van synodeleden en andere meelezers. Mijn onderzoek aan de Protestantse Theologische Universiteit naar het spreken over de ziel diende als basis, maar vroeg ook om een praktische toespitsing. Er gaan, zoals bij ieder schrijven, theologische en filosofische keuzes achter schuil die ik hier, gezien de omvang, niet allemaal zal uitleggen.

Dit boekje is geschreven voor iedereen die meer wil weten over de betekenis van de menselijke ziel in het christelijk geloof. Ik hoop van harte dat *Kijk op de ziel* de lezers kan helpen bij het vormen van een eigen kijk op de ziel vanuit het geloof. Als de inhoud van dit boekje bijdraagt aan het werpen van licht op de ziel, is het geslaagd. Ik kies voor de weg van fundamentele verdieping afgewisseld met voorbeelden uit het concrete leven, in de hoop dat het voor iedere welwillende lezer goed te volgen is. Natuurlijk kun je dit boekje gewoon 'alleen' lezen, maar het is ook geschreven met het oog op al die plekken in en rondom de kerk waar mensen zich verdiepen in het geloof. Ik denk aan kringen, gespreksgroepen, maar ook kerkenraden en kerngroepen. Ieder hoofdstuk sluit af met gespreksvragen.

In het volgende hoofdstuk vraag ik of de Bijbel aanleiding geeft om van de ziel te spreken. Dat dit het meest uitgebreide hoofdstuk is, zal niet zo verrassend zijn voor protestantse lezers. Of toch wel? Juist moderne protestanten zijn vaak kritisch op de ziel. Geeft de Bijbel wel reden om tegenwoordig van de ziel te spreken? Daarom staat er ook een vraagteken achter de titel van dit hoofdstuk: 'De ziel in de Bijbel?' In hoofdstuk 3, 'Zoeken naar de ziel', staan we stil bij de vraag: 'hoe gaat het met je ziel?' Waar vragen we dan eigenlijk naar en waar niet naar? Er klinkt van alles mee, omdat de ziel in de hedendaagse cultuur eigen klanken heeft. Betekent het vragen

naar de ziel dat je op zoek gaat naar een kostbaar juweel in jezelf? Daarna is het hoog tijd voor het lichaam in hoofdstuk 4: 'Ziel en lichaam'. Waarom zouden we van de ziel spreken als we weten dat het lichaam zo belangrijk is voor ons begrip van onszelf? En hoe kunnen we de ziel dan zo begrijpen dat we het geschapen lichaam daadwerkelijk recht doen? Ten slotte wil ik het in hoofdstuk 5 nog hebben over de ziel en de kerk: 'Kerk: oefenplaats voor ziel en zaligheid'. Na veel woorden over de ziel, volgt er nog een praktische toegift in de vorm van een opzet voor een meditatie met een psalm.

Gespreksvragen

- 1 Als je het woord 'ziel' hoort, waar denk je dan aan? Hoe zou je 'ziel' omschrijven?
  - mijn (geestelijke) ik
  - mijn innerlijk
  - mijn diepste kern
  - mijn antenne voor God
  - een goddelijke vonk in mij
  - een speciaal deel van mij dat voortleeft na de dood
  - het onzichtbare ik dat voortleeft na de dood
  - ik als unieke persoon
  - mijn gevoelsleven
  - datgene wat mij drijft
  - ... nog anders
- 2 'Wij zijn ons lichaam' of 'wij zijn ons brein': hoe reageer je op die stelling? Op grond waarvan?
- 3 Gebruik je het woord 'ziel' wel eens als het over jezelf gaat of als je over jezelf nadenkt?
- 4 Hoort het woord 'ziel' ook bij de taal van de kerk? Hoe?

eerder verschenen:

Er verandert veel in de kerk: er wordt geëxperimenteerd, gepioneerd en veel gediscussieerd. Door dit alles is er voor veel gemeentes verwarring als het gaat om de liturgie. Dit was voor de Protestantse Kerk reden om liturgie op haar agenda te zetten. De liturgiewetenschapper Marcel Barnard schreef op verzoek van de kerkleiding een gespreksboek, voor predikanten, kerkenraden en gemeenteleden. In dit boek, beschrijft hij de protestantse liturgie, licht hij de achtergronden ervan toe, en geeft hij een kleine protestantse theologie van de liturgie. Daarnaast laat hij zien uit welke verschillende tradities de protestantse liturgie wordt gevoed.

ISBN 978 90 239 5460 6

Een pleidooi voor het geloofsgesprek. Niet zomaar een goed gesprek, maar een gesprek over wat je ten diepste beweegt, over je geloof, je twijfel, over God en over Jezus. Onderlinge verschillen kunnen het geloofsgesprek in de weg zitten. Omdat de kerk een gemeenschap is die bijeen wordt gehouden door de band met Jezus Christus, kan ze niet zonder geloofsgesprekken. Deze handreiking wil dergelijke geloofsgesprekken stimuleren en ook uitdagen ze te voeren.

Maarten Wisse is theoloog, hoogleraar en schrijver. *De Bijbel in het midden* bevat de rede die hij in november 2018 uitsprak op de generale synode van de Protestantse Kerk.

ISBN 978 90 435 3246 4

NADENKEN OVER DE BETEKENIS VAN DE ZIEL

De ziel duikt overal op. Van seizoenen lang 'Kijken in de ziel' op televisie tot in het spirituele tijdschrift *Happinez*. Eeuwenlang was de ziel bekende taal in kerk en theologie. Tegenwoordig nemen veel gelovigen het woord minder makkelijk in de mond. Tijd voor nieuw licht op een oud woord.

In dit boek gaat de auteur op zoek naar de betekenis van de ziel in het christelijk geloof in onze context. Wat zegt de Bijbel? Wat is de ziel en hoe is de verhouding tussen lichaam en ziel?

Zo biedt dit beknopte boek een theologische verdieping, een actualisering naar deze tijd en een aanzet tot het geloofsgesprek in de gemeente.

Martine Oldhoff werkt aan de Protestantse Theologische Universiteit aan een proefschrift over de ziel. Dit boek is een uitwerking van de lezing die zij in 2019 hield voor de generale synode van de Protestantse Kerk.

Protestantse
Kerk

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

NUR 700
ISBN 978 90 435 3481 9

9 789043 534819